

Venkov a zemědělství ve 21. století

sídla – krajina – divočina
25. 10. 2006

Český venkov ve 21. století?

Jaký je stav a obraz českého venkova na počátku 21. století?

České zemědělství ve 21. století?

- částečné změny v hospodaření v krajině po roce 1989
 - částečné rozparcelování pozemků
 - snížení chemizace zemědělské výroby (zejména pro nedostatek finančních zdrojů)
 - část polí zůstala neobhospodařována, byla zatravňována nebo zalesňována
 - velké rozdíly mezi oblastmi s vysokou a nízkou zemědělskou produkcí
 - transformaci původních zemědělských družstev
 - reforma zemědělské politiky

X

přetrvávající problémy hlavně úrodných oblastí

eroze, vysoká míra zornění, špatná dostupnost, malá členitost

setrvačnost nešetrných velkovýrobních způsobů hospodaření

Nový rozměr zemědělské politiky

- Společná zemědělská politika zemí EU (CAP)

I. pilíř – zaměřený na produkci – přímé platby (SAPS), doplňkové platby (TOP-UP)

II. pilíř – rozvoj venkova – platby do méně příznivých oblastí (LFA), na agroenvironmentální opatření (AEO)

⇒ cíle:

změna zaměření zemědělského výrobního potenciálu
podněcování nepotravinářské výroby

ochrana a posílení vysoké hodnoty přírody a trvale
udržitelného zemědělství, které respektuje požadavky
ochrany životního prostředí

diverzifikace s cílem zavádět doplňkové nebo alternativní
činnosti atd.

⇒ takto pojatý model zemědělské politiky by měl vyvážit tržní,
environmentální a sociální dimenzi – platí to tedy nejen pro
zemědělství, ale pro celý venkov

Zemědělec správce krajiny?

- v minulosti některá nařízení a zákazy šlechty a panovníka – určitý vliv na environmentální aspekty tehdejšího hospodaření
 - např. v případě regulace pastvy, předpisů, které se týkaly susedských vztahů, uspořádání lánů, údržby cest, mezí, výsadby stromů atd.

X

- ve srovnání se **současností** tehdejší hospodáři by tyto podpory jistě nemohli využívat jako hlavní nebo jednu z hlavních částí svého výtěžku
 - právě v tom lze najít největší odlišnosti od pohledu na vztah zemědělství–krajina v minulosti a dnes
 - ⇒ **dnešní představa zemědělce jako manažera či správce krajiny se zemědělcem jako s výrobcem potravin ve všech případech apriorně nepočítá** ⇒ **větší důraz na mimoprodukční funkce zemědělství**
 - ⇒ **účelem příslušných dotačních titulů je uhrazení ekonomické újmy zemědělci za to, že bude hospodařit způsobem, který je příznivý k životnímu prostředí**

- **DŮLEŽITÉ OTÁZKY:** *Jsou současní čeští zemědělci ochotni ztotožnit se s rolí, která se po nich požaduje?*

⇒ stát se novodobými správci krajiny

⇒ jako hlavní či částečnou náplň své práce uskutečňovat stanovené cíle?

⇒ za jakých podmínek?

⇒ za jakých okolností?

⇒ jsou schopní je naplňovat?

X

⇒ nebo budou trvat na hospodaření založeném pouze na produkci, vědomi si vysoké nadprodukce a neschopnosti konkurence?

- AEO programy a LFA dostaly v české zemědělské politice nejvíce prostoru ze všech nově přistoupivších zemí EU – viz tabulka

	Estonsko	Litvšsko	Litva	Polsko	Maďarsko	Česká republika	Slowensko	Slowinsko	Celkem (9 zemí)
Přesun do prvního pilíře	14%	9%	20%	20%	0%	0%	19%	11%	15%
Méně příznivé oblasti (LFA)	18%	54%	24%	27%	11%	45%	47%	40%	30%
Agroenvironmentální programy	30%	8%	10%	10%	41%	49%	15%	31%	18%
Zalesňování	6%	0%	4%	3%	3%	3%	1%	0%	4%
Předčasný odchod do důchodu	0%	2%	23%	18%	11%	1%	0%	4%	12%
Plnění norem EU	22%	18%	13%	7%	23%	0%	5%	12%	9%
Samozásobitelské hospodaření	7%	8%	5%	10%	5%	0%	1%	0%	7%
Zakládání odbytových družstev	0%	1%	0%	1%	3%	1%	1%	0%	1%
Technická pomoc	2%	1%	1%	1%	5%	1%	3%	2%	2%

Řada pozitivních případů x překážky

- setrvačnost velkovýrobních způsobů zemědělského hospodaření, nešetrných k životnímu prostředí, a neochota měnit navyklé postupy (viz výzkumy Librová, Sklenička)

⇒ hospodařit bez krav a obilí?

- zemědělec odnepaměti bojoval s přírodou, lépe řečeno s invazí divočiny. Jeho snaha vedla k vytvoření monokultury – základní starostí bylo uživit vlastní rodinu a uspokojit požadavky vlastníka půdy, na níž hospodařil

⇒ takovéto postoje k přírodě jako k něčemu, s čím se musí neustále bojovat, z velké části přetrvávají dodnes

„Každý čtvereční metr by měl být obdělán člověkem, jinak to vypadá strašně. Třeba ta krása v Karlových Varech a Mariánských Lázních, to je krásný právě proto, že není nic, ani takový kousek ponecháno náhodě.“ (FH)

X

„Krajinné prvky tolik ceněné ochránci kulturní krajiny, krajinnými architekty a ekology, bývají venkovskými lidmi souhrnně označovány jako ‚neřádstvo‘ nebo přímo ‚divočina‘...nepřátelství vůči divočině je u lidí tím rozvinutější, čím více jsou závislí na výnosech ze svých polí.“ (Librová 2001: 130)

- hlavní motivací využívání AEO dotací jsou v drtivé většině případů finanční odměny s tím spojené

⇒ dotace na AEO se stávají běžnou platbou za určitý výkon bez toho, aniž by na prvním místě sledoval pozitiva spojená se stavem přírody a krajiny

obávám se toho, že by o dotace měli zájem i v případě, kdyby kritéria byla formována zcela jiným směrem, např. jako podpora nákupu postřiků, likvidace roztroušené či liniové zeleně za účelem scelení půdy apod.

„Dotace jsou doplatek pro zemědělce, aby mohli vůbec existovat, pokud by byl volný trh s potravinami... nemohli by to spotřebitelé zaplatit.“ (JH)

*„Bez nich bysme to ekonomicky nezvládli. Myslím, že jich je zbytečně hodně, mělo by se to sjednotit na ha zemědělské půdy. Takhle je spousta lidí bere neoprávněně.“
(JŠ)*

- agroenvironmentální opatření jen do podhorských a horských oblastí?

+ ekologické zemědělství (6,16% z. p.) i ostatní AEO se prosazují hlavně v podhorských a horských oblastech

⇒ důvod neschopnost soutěžit s produktivními oblastmi

⇒ udržení a stabilizace zemědělství v těchto oblastech, údržba krajiny

– plochy trvalých travních porostů (louky a pastviny), které představují 89,4% v ekologickém zemědělství, orná půda zaujímá pouze 7,5 %

„Proč hospodaříme ekologicky? Je to pro nás dáno tím, kde jsme, nevyplatí se zde nic pěstovat... Ovce se začnou pást v květnu, protože do dubna tu leží sníh. Také proto jsme začali nabízet agroturistiku.“ (IK)

- jednodušší přechod v případě **extenzivního chovu dobytka bez tržní produkce mléka** než v případě mléčné farmy a rostlinné výroby

- v nížinatých oblastech málo pozitivních změn

⇒ problémy zůstávají - vodní a větrná eroze, vysoký podíl zornění

v úrodnějších oblastech argumentují často tím, že využívání dotací na agroenvironmentální opatření by v těchto oblastech znesnadňovalo intenzivní využívání půdy.

⇒ čím více závislí na produkci tím menší sklon k ekol. šetrnému hospodaření

„Můj názor na EZ je negativní... bez chemie to nejde, čistá ekologie asi dělat nepůjde, chce to cestu mezi.“ (VI)

„Nevěřím tomu, že by se uživili, kdyby se nehnojilo průmyslovými hnojivy... když se to použije, vypadá to jinak a určitě to nikomu neškodí“ (JH)

⇒ možné zlepšení **cross compliance** (křížový soulad), jež má v českém zemědělství začít platit od roku 2009

- **velké administrativní zatížení a náročné kontroly** – handicap především pro menší zemědělce, ztráta dotací, mění se podmínky x vstup na 5 let

„...přestala jsem být zemědělcem a stala jsem se úředníkem. Dělám to všechno sama. Máme třeba čtveru evidenci zvířat.“ (IK)

- **závislost na dotacích x svoboda zemědělce**

- **velký podíl pronajaté půdy** ⇒ krátkodobé plánování ⇒ málo změn

„Vysadit les je u nás problematické v tom, že máme pronajatou půdu, kdyby byla vlastní, je to jednodušší. Kdysi byl návrh zalesnit jeden kopec, bylo by to nejrozumnější řešení, ale je tam 12 vlastníků. Nikdo z nich by to nešel do Zlína vyřizovat.“ (JS)

⇒ **v některých případech jdou dotace na AEO proti krajině** – viz kontroly SZIFu x vysazování stromů

„Tři roky jsme vysazovali duby, buky, ovocné stromy do našich pastvin. Teď abychom to vyřezávali, protože to není produkční plocha. Tak ať si uvědomí, co vlastně chtějí. To nemůžu odpustit. Mám ráda remízky pro zvířata. Vysadila jsem jabloně a jeřáby, ať tam mají ptáci co zobat. To do té krajiny patří, ale podle zemědělských dotací to tam nemá co dělat. Nebudu to seřezávat, ale další už vysazovat nebudu.“ (TZ)

Možné změny?

- je nutné, aby zemědělci proměnili především své postoje k přírodě a krajině
 - ⇒ vztah k přírodě a krajině nesmí být spojen primárně pouze s produkcí jako jedinou hodnotou, kterou přináší půda
- zlepšení znalostí o vývoji konkrétní krajiny, v níž hospodaří
- snížení administrativních nároků, zavedení souladu mezi kontrolami a udržitelnými způsoby hospodaření
- informování a vzdělávání nejen zemědělců, ale i představitelů obcí a širší veřejnosti, o moderních „udržitelných technologiích“, postupech ekologického zemědělství, extenzivním hospodaření, možnostech pěstování biomasy atd.
- zemědělská politika by se měla nadále věnovat méně úrodným podhorským a horským oblastem
- také stále více věnovat nejvíce sceleným a zorněným plochám v nížinách a na mírných pahorkatinách
 - ⇒ podpořit diverzifikaci zemědělské činnosti v těchto oblastech